

Циганов С.А., Циганова Н.В., Сизоненко В.О.
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЗЛИТТІВ ТА ПОГЛИНАНЬ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

У статті проаналізовано інституційні умови і наслідки злиття та поглинання банків (M&A) в контексті глобалізаційних процесів. Досліджено можливості, ризики та загрози приходу іноземного банківського капіталу на ринки, що розвиваються. Виявлено обмеженість існуючих варіантів оцінки угод M&A, яка пов'язана з ігноруванням впливу злиття та поглинання на розвиток фінансово-кредитної системи національної економіки, структурні зрушення в реальному секторі економіки. Запропоновано систему заходів, спрямованих на формування інституційного середовища банківської діяльності, сприятливого до консолідації банків та залучення іноземного капіталу, формування інноваційної інвестиційної політики.

Ключові слова: *неоліберальна модель, наднаціональне регулювання, взаємна згода держав і глобального капіталу, реструктуризація банківської системи, злиття та поглинання банків, M&A.*

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси сучасності істотно впливають на всі сфери економічної діяльності, і передусім на фінансову сферу, банківський сектор. Випереджальне зростання руху капіталу у відношенні до руху товарів відбувається в умовах формування світового фінансового ринку, збільшення потоків прямих і портфельних іноземних інвестицій. Обсяг світових угод M&A перевищив 1 трлн. дол. США [1]. Інформаційно-технологічний прогрес в засобах телекомунікацій, посилення впливу транснаціональних корпорацій (ТНК) на темпи і характер розвитку національних економік актуалізує проблему злиття і поглинання у банківському секторі, створення більш гнучких інтегрованих структурних форм фінансово-кредитних установ, здатних адаптуватися до вимог економічної рецесії в реаліях української економіки. Процеси злиття та поглинання в банківському секторі здійснюють суттєвий вплив на реальну економіку, національну безпеку, концентрацію фінансових ринків. У зв'язку зі значною мінливістю процесів злиття і поглинання,

слабкістю банківської системи України, її низькою конкурентоспроможністю у світовому фінансовому просторі поглибленого дослідження потребують питання, пов'язані з мінімізацією негативного впливу глобалізації та спрямування цих процесів на генерування переваг і нових можливостей підвищення ефективності банківського сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільша активність процесів злиття і поглинання спостерігається на ринках провідних країн, і передусім у США. Це позначилось на дослідженнях процесів M&A (mergers and acquisitions – злиття і поглинання), створенні мотиваційних концепцій реструктуризації бізнесу вченими цих країн, а саме таких, як М. Бішоп, М. Кастельс, У. Кім, Р. Нельсон, Дж. Стиглер, Р. Стилман, Дж. Сорос, Д. Родрік, Х. Шульц та ін. Слід зазначити, що в більшості робіт західних дослідників не виокремлюється окремо банківський сектор як об'єкт аналізу.

Вагомий внесок у поглиблення дослідження процесів фінансової глобалізації, злиття і поглинання в банківському секторі в реаліях українського ринку зроблено такими вітчизняними науковцями, як А. Гальчинський, В. Геєць, А. Криклій, В. Коваленко, В. Міщенко, А. Мороз, З. Луцишин, Д. Лук'яненко, Л. Примостка, Т. Смовженко, О. Черняк та ін.

Значна увага приділяється виявленню впливу глобалізаційних процесів на розвиток економіки окремих країн. У дослідників цього напрямку (О. Білорус, В. Клочко, Г. Музиченко) процеси злиття і поглинання розглядаються в контексті трансформації функцій держави в процесі глобалізації, виявлення переваг та обмежень злиття і поглинання як способу відбору найбільш ефективних фінансово-кредитних установ, аналізу порядку створення та технологій міжнародних банківських об'єднань.

© **Циганов С.А.**, доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних фінансів, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, e-mail: S_Tsyganov@ukr.net

Циганова Н.В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри банківської справи, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, e-mail: N_Tsyganova@ukr.net

Сизоненко В.О., кандидат економічних наук, доцент, м. Київ, e-mail: viktor.sizonenko@ukr.net

Невирішені частини загальної проблеми. У численних публікаціях, присвячених консолідації у банківському секторі, недостатня увага приділяється впливу міжнародних угод злиття і поглинання на розвиток економіки менш розвинених країн, трансформації фінансових ринків і стратегії зміцнення банківської системи. Поза увагою дослідників лишаються питання, пов'язані з аналізом узгодження економічних інтересів окремих держав і глобального капіталу.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття готовності банківської системи України до використання потенціалу угод злиття та поглинання, порівняльний аналіз сучасного стану цих процесів у світовій практиці і в Україні, їх адекватності національним економічним інтересам. На основі систематизації світового досвіду, поєднання наднаціонального і національного регулювання процесів злиття та поглинання виявити умови використання інституційних механізмів мотивації банківської консолідації та її обмежень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилення конкуренції у банківському секторі спричиняє використання новітніх засобів збільшення власного і залученого капіталу, пропонування клієнтам більш широкого спектру банківських продуктів і послуг, покращення за рахунок цього конкурентних позицій на фінансових і кредитних ринках. Але природне зростання окремого банку є довготривалим процесом, який відбувається в мінливому середовищі: на ринку з'являються нові потужні «гравці», які здатні звести нанівець зусилля окремої банківської установи. Саме тому дедалі більшого поширення набуває такий спосіб збільшення частки ринку, як злиття та поглинання у банківському секторі.

При визначенні сутності понять злиття та поглинання у фаховій літературі спираються на зарубіжні джерела [2; 3; 4], розробки вітчизняних учених [5; 6] або на Закон України «Про акціонерні товариства» [7].

При аналізі мотивації процесів злиття та поглинання часто спираються на дослідження консалтингової фірми «Arthur D. Little», яка сформулювала мотиви та причини реалізації угоди М&А, існуючі теорії визначення мотивів, а саме теорію агентських витрат вільних грошових потоків М. Дженсена; синергічну теорію М. Брейлі, А. Деслі, Е. Кіма; теорію цілей здійснення угод У. Баффета; двосторонню мотивацію Ф. Бішопа та інші теорії, пов'язані з прагненням набути банківській установі фінансові, комерційні, конкурентні, технологічні, інтелектуальні та кадрові переваги. Згідно цих та

інших теорій злиття та поглинання в банківському секторі виступають не лише засобом зміцнення банківської установи та підвищення її прибутковості, а й засобом входження потужного банківського капіталу в ту чи іншу країну.

Укрупнення банківського бізнесу шляхом процесів злиття та поглинання здійснюється з метою підвищення ефективності банківського капіталу у формі максимізації прибутку, приросту капіталу за рахунок його перерозподілу, зміни структури та капіталізації доходів. Централізація банківського капіталу значно посилює процеси його концентрації, що інтенсифікують можливості його органічного зростання за рахунок капіталізації прибутку. Крім того, діє ринковий чинник – зростають ціни акцій на фінансовому ринку, а під впливом глобалізації відбувається посилення міжнародної фінансової інтеграції. Нових форм набуває і конкуренція у світовому фінансовому просторі, в результаті чого різко зростають нові технології та банківські інновації, людський і інтелектуальний капітал, синергія їх взаємодії.

Особливістю результатів процесів злиття та поглинання в банківському секторі є зміни в організаційній структурі банків, оптимізація чисельності працюючих, проведення консолідаційних операцій, об'єднання банківських ресурсів та клієнтської бази, розширення ринкового сегменту й набуття нових конкурентних переваг. На практиці оцінка ефективності банківського злиття та поглинання відбувається за допомогою якісного методу (співставлення отриманих синергічних ефектів після злиття з запланованими) або кількісного (використання математичних розрахунків та формул ефективності процесів) [8]. При цьому оцінка банку як цілеспрямований процес визначення його вартості як єдиного майнового комплексу, або його окремих елементів – активів, зобов'язань, капіталу здійснюється за допомогою відомих у практиці фінансового менеджменту підходів – витратного, порівняльного (ринкового) і прибуткового [9]. Кожен із наведених методів має свої переваги і обмеження, дозволяє виявити економію на масштабах банківської діяльності, зниженні витрат, збільшенні частки ринку, посиленні впливу фінансового і операційного важеля.

Зазначимо, що наведені методи оцінки вартості об'єкта злиття або поглинання не є вичерпними. Вони дозволяють виявити доцільність злиттів та поглинань, прогнозувати умови майбутніх угод, але в той же час не відображають особливості конкретної банківської

установи. Крім того мотиви укладання таких угод знаходяться в залежності від економічної ситуації на певному ринку: якщо в умовах економічного піднесення при укладанні угод М&А основним бажанням акціонерів є збільшення прибутків, то під час рецесії банки орієнтуються на фінансову стабільність.

Провідними тенденціями на глобальному ринку М&А у банківському секторі, за оцінкою аналітиків, будуть такі як нарощування кількості угод, спрямованість потужних банків розвинених країн (США, Китай, Японія) на іноземні ринки, в тому числі на швидко зростаючі фінансові ринки; поживлення угод банків Англії, Франції, Німеччини та Італії за рахунок продажу другорядних та нефункціональних підрозділів. Так один із найбільших французьких банків Societe Generale для покращання фінансових результатів своєї діяльності протягом останніх трьох років реалізує глобальну програму економії: закриває і продає нерентабельні підрозділи, скорочує персонал. Його мережу у східноєвропейських країнах скуповує угорський OTP Bank, який внаслідок цих угод перетворюється в одного з провідних гравців у банківському сегменті цього регіону і після завершення угоди з придбання Societe Generale banka Montenegro буде представлений на ринках банківських послуг 11 країн [10].

Загальносвітова тенденція посткризового спаду обсягів угод М&А подолана і статистика останніх років свідчить про стабільне зростання їх обсягів. Так за даними звіту KPMG International «2018 M&A Predictor» лише за перший квартал 2018 р. обсяг цих угод перевищив 1 трлн. дол., а середня вартість угод зросла на 30% порівняно з аналогічним періодом попереднього року і досягла десятирічного максимуму [11].

У результаті зростання обсягів угод на глобальному ринку спостерігається позитивна, хоча і неоднозначна динаміка М&А, на що впливають посилення протекціоністських заходів з боку окремих держав. При цьому, не зважаючи на проблеми регуляторного або антимонопольного характеру, за останні 2 роки зростає активність фондів прямих інвестицій. Спостерігається підвищення інвестиційної привабливості Європи та розвиток нових бізнес-напрямів, що пов'язано з цифровими та технологічними трансформаціями як головними драйверами М&А. Характерним є збільшення об'єднань у секторі інвестиційного менеджменту та переорієнтація на альтернативний банкінг, посилення уваги з боку приватних інвестиційних

та венчурних фондів до фінансово-технологічного сектору [12].

Такий перебіг процесів злиття та поглинання в банківському секторі на глобальному ринку певним чином впливає на розвиток банківської системи України. В Україні з усього обсягу угод М&А у 2017 р. більша частина (15,3 %) припадала на банківський сектор, 11,3% - на страхування і фінансові послуги [13]. Міжнародні злиття та поглинання посилюють стратегічні позиції українських банків, оскільки потужні іноземні банки мають кращу систему менеджменту, використовують сучасні технології кредитування, освоєння перспективних сегментів діяльності. Крім того, потужні іноземні банки меншою мірою залежні від політичного тиску і державного втручання, аніж українські банки. Тому, відповідно до Комплексної програми розвитку банківської системи України на 2015-2020 рр., злиття та поглинання банків визначено в якості одного із пріоритетних механізмів капіталізації банківської системи, усунення її фрагментарності. За рахунок зменшення до 2020 р. кількості банків очікується зростання рівня індексу Херфіндаля-Хіршмана за активами до 750-800 проти 487 у 2014 р. Про результати реалізації даної Концепції певне уявлення дають дані про зміни динаміки основних показників діяльності банків України у 2008-2018 рр. (табл. 1).

Наведені дані показують, що загальні активи банків останні 10 років переважно зростали (за винятком 2009 і 2015 років). Послідовно зростає і показник забезпеченості активами банків (К1), причому найбільш динамічні зміни відбуваються у 2015-17 рр. Проте аналіз зміни інших показників вітчизняного банківського сектору свідчить про наявність значних системних проблем. З середини 2008 р. починається кризове погіршення показників рентабельності активів та капіталу, значення яких з 01.01. 2010 р. стає від'ємним, а діяльність банків – збитковою. Ситуація тимчасово покращується лише на початок 2013 р., а на початок 2014 р. ми знову спостерігаємо погіршення показників рентабельності, які вже у другому півріччі цього ж року набувають від'ємних значень. І позитивний фінансовий результат український банківський сектор демонструє лише з початку 2019 р. Ці процеси супроводжуються значним погіршенням показників капіталізації у 2014 та 2015 рр. З 01.01.2017 р. параметри капіталізації покращуються і на початок 2019 р. норматив адекватності регулятивного капіталу Н2 виконують усі банки, а Н1 не виконує лише Вернум Банк, який відмовляється від банківської ліцензії. Проте стан банківської системи, хоч і

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України з 01.01.2008 р. по 01.01.2019 р.*

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість діючих банків	175	184	182	176	176	176	180	163	117	96	82	77
з них з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51	41	38	38	37
Активи, млрд.грн.	599	926	880	942	1054	1127	1278	1317	1254	1256	1334	1361
Капітал, млрд.грн.	70	119	115	138	155	169	193	148	104	124	161	156
Зобов'язання, млрд.грн.	530	807	765	804	899	958	1085	1169	1150	1133	1173	1205
Рентабельність активів, %	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,46	-12,60	-1,39	1,65
Рентабельність капіталу, %	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91	-116,74	-15,84	14,26
K1 (активи до кількості діючих банків), млрд.грн.	3,42	5,03	4,84	5,35	5,99	6,40	7,10	8,08	10,72	13,08	16,27	17,68
K2 (капітал до кількості діючих банків), млрд.грн.	0,40	0,65	0,63	0,78	0,88	0,96	1,07	0,91	0,89	1,29	1,96	2,03

Дані станом на 01.01.

*Складено за даними НБУ: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

демонструє відносну стабільність, ще далекий від бажаного: інші нормативи порушує 21 банк.

Реалізація Комплексної програми розвитку банківської системи України передбачала значне скорочення кількості банків, що підтверджується даними табл. 1. З 01.01.2014 р. до 01.01.2019 р. банківську ліцензію втратили 103 банки або 57,2% загального числа банків. Причому лише 4 банки було реорганізовано шляхом приєднання: Банк Ренесанс Капітал (до ПУМБ, 2015 р.), Експрес-Банк (до Індустріалбанку, 2017 р.), ВіЕс Банк (до Таскомбанку, 2018 р.) і Банк Центр (до МТБ Банку, 2018 р.) [14]. Така практика, на нашу думку, не є виправданою і негативно впливає на довіру до банківського сектору. У розвинених країнах перевага надається саме продажу проблемних банків, про що свідчить, зокрема, досвід США [15].

Однак цьому на перешкоді стає ресурсна обмеженість вітчизняних інвесторів та посткризовий відтік іноземного банківського

капіталу: європейського після 2008 р. та російського після 2014 р. Суттєвий вплив на наміри участі іноземних банків в процесах злиття та поглинання у банківському секторі України справляє інституціоналізація економіки, політична стабільність і прозорість судочинства, на чому наголошують дослідники [16]. Водночас в 2014 р. і наступні роки робиться спроба активізувати консолідацію банківського сектору за рахунок спрощених процедур злиття та поглинання українськими банківськими установами, якими скористалися Індустріалбанк, Таскомбанк та ін. Перебігу процесів злиття та поглинання сприяє державне регулювання цих процесів. Так, встановлення у 2011 р. мінімальних вимог НБУ до регулятивного капіталу на фоні низької якості і нестабільності ресурсного ринку після фінансово-економічної кризи 2007-2009 рр. викликало певне поживлення у банківському секторі України.

Проте регулювання процесів злиття та поглинання не достатньо пов'язано з політикою залучення іноземних інвестицій в українську економіку, впливом цих процесів на динаміку ВВП України [17]. Значний потенціал зарубіжних банків слабо використовується в процесі міжнародної інноваційної діяльності, розробки та реалізації потужних інноваційно-інвестиційних проектів.

Між тим, світова практика державного регулювання у таких країнах як США, Великобританія, Франція, Німеччина та інших показує, що активізація залучення інвестиційних ресурсів із-за кордону поєднується з системним аналізом впливів іноземного інвестування на національну економіку. Наприклад, в Китаї з метою цілеспрямованого галузевого та регіонального використання іноземних інвестицій були впроваджені нормативні акти «Каталог галузевого орієнтування зарубіжних інвестицій», «Каталог галузей виробництва, які лідирують, для зарубіжних інвестицій у середній та західній частині Китаю» [18]. Прийнятий в США Акт 2007 р. «Про іноземні інвестиції та національну безпеку» ставить під особливий контроль інвестиційні угоди [19]. Ці та інші приклади свідчать про підпорядкування процесів регулювання злиттів та поглинань потребам розвитку реального сектору економіки, забезпеченню національної безпеки.

В Україні інституціоналізація процесів злиття та поглинання потребує подальшого формування законодавчої бази та удосконалення регулювання цих процесів. Дотепер нормативні акти визначають можливість певних видів реорганізації без належного законодавчого закріплення чітких процедур злиття, приєднання, виділення, поділу. При цьому домінуючою транзакцією процесів злиття та поглинання є придбання іноземними банками українських банків, що потребує відповідної реалізації державної політики у сфері корпоративної консолідації шляхом застосування антимонопольного законодавства.

Але для зарубіжного інвестора важливим є досягнення прогнозованих цілей в умовах політичної стабільності і інституційної визначеності результатів злиття та поглинання. Наприклад, якщо іноземний інвестор має на меті розширити клієнтський чи мережевий сегмент, він здійснює купівлю української банківської установи з уже сформованою репутацією, що дозволяє максимізувати маржу шляхом використання більш дешевих закордонних ресурсів. Саме так відбувалась купівля банківською групою «UniCredit» (Італія) АКБ «Укрсоцбанк». Подібним чином відбувалися і інші угоди M&A у банківському секторі. (див. рис. 1).

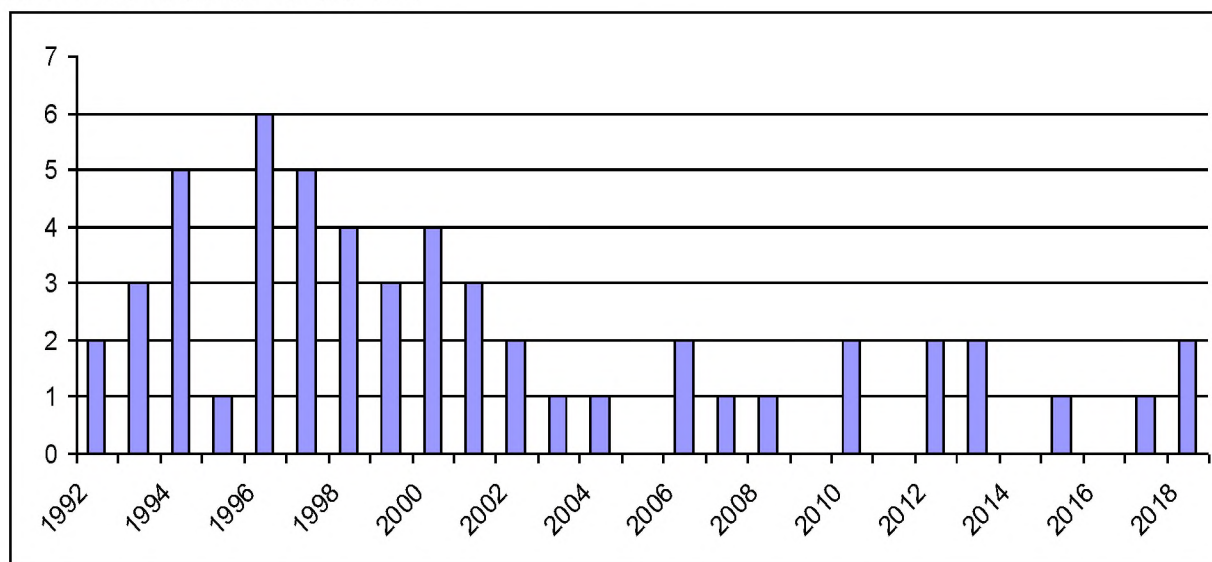

Рис. 1. Кількість реорганізованих банків України у формі приєднання у 1992-2018 рр., од.*

*обраховано за даними: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=70716990&cat_id=40270

Після активної фази поглинання українських банків іноземними у кінці 1990-х та на початку 2000-х років в результаті інституційної невизначеності та політичної нестабільності

спостерігається уповільнення цих процесів. У подальшому, після 2014 р. кількість таких угод скоротилася і почався вихід іноземних банків з українського ринку. Цю тенденцію посилили

події на Сході країни, анексія Криму, високий рівень корупції та тінізації економіки, інституційна неврегульованість та незахищеність прав інвесторів. Погіршення стану української економіки унеможливило отримання достатньо привабливих прибутків, а велика частка у кредитному портфелі багатьох банків безнадійних та сумнівних кредитів, виданих у попередні роки, критично підвищила банківські ризики. Водночас спостерігається консолідація сектора вітчизняними банківськими установами, а окремі банки, зокрема «Приватбанк» переходить до власності держави. Тому, важливим стає усунення тиску зі сторони органів влади, блокування неформальних чинників впливу, пов'язаних з процедурними питаннями проведення угоди.

З метою розробки більш чітких «правил гри» доцільно доповнити Цивільний і Господарський кодекси України, Закону України «Про господарські товариства» шляхом визначення понять «злиття та поглинання». Потребує конкретизації положення Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» щодо регулювання відносин і процедур злиття [20]. Потрібно також посилити правовий захист інтересів інвесторів при інвестиціях до банківського капіталу [21]. Ці та інші аспекти інституціонального забезпечення процесів злиття та поглинання стримують розвиток банківської діяльності, знижують можливості залучення іноземного капіталу в економіку України.

Крім того, слід враховувати вплив залучення потужних банківських установ на стан і тенденції економічної безпеки. Надмірна концентрація іноземного капіталу в умовах високої мобільності банківських активів в кризових ситуаціях може викликати небажані результати, як це спостерігалось в 2007-2009 рр. [22].

Частка національної (державної) власності в галузях, які в осяжній перспективі можуть продукувати позитивні зміни в структурі зовнішньої торгівлі, є незначною. Тому критерії розвитку банківського сектору повинні поєднувати обмеження іноземних інвестицій в сировинні, енергетичні підприємства при мінімальній обмеженні прав і мотивів інвесторів.

Проблема пошуку шляхів досягнення взаємної згоди держав і глобального капіталу вимагає для свого розв'язання наукового обґрунтування нової ролі держави в системі міжнародних відносин, взаємодії глобалізації з антимонопольною та інвестиційною політикою держави.

В економічній літературі глобалізацію визначають ознаки з найбільш впливових процесів в сучасному світі. Як зазначає М. Кастельс, вона має технологічний, економічний, соціальний, культурний та геополітичний виміри. З урахуванням наявних та потенційних інституційних змін до цього переліку слід додати й інституційний вимір. Під впливом глобалізації змінюються традиційні функції держави, їх взаємодія з глобальним капіталом. Глобалізація та лібералізація не відмінюють існування національної держави та разом з тим радикально змінюють її роль й впливають на її функції [23].

Роль держави в процесах злиття та поглинання підвищується в процесі глобальних змін, в умовах домінування масштабних фінансово-економічних криз двох останніх десятиліть, втрати провідними країнами тенденції до стабільного економічного зростання. Глобалізація характеризується злиттям міжнародного промислового капіталу ТНК з міжнародним банківським капіталом ТНБ, посиленням ролі міжнародного спекулятивного капіталу. За оцінкою учених, до основних причин глобальних економічних криз слід віднести різке погіршення якості системи державного регулювання фінансових ринків й інститутів та економіки в цілому [24]. Тому з метою пристосування державного регулювання в Україні до вимог Європейського союзу доцільно заснувати спеціальний орган, який займатиметься розробкою положень щодо регулювання процесів злиття та поглинань, реалізацією та контролем за їх виконанням. Це буде відповідати вимогам Тринадцятої директиви ЄС, сприяти вирішенню нормотворчих та інституціональних питань.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Консолідація банківського капіталу шляхом злиття та поглинання дозволяє новоствореним банківським установам посилити позиції в конкурентній боротьбі, визначити перспективні напрямки діяльності, модернізувати фінансовий менеджмент та організаційну структуру управління фінансово-кредитними операціями. Водночас процеси злиття та поглинання у банківській сфері вимагають формування і використання регулятивних заходів, спрямованих на державне сприяння економічному розвитку та забезпечення національної безпеки. У сукупності ці заходи створюють інституційне середовище в якому інтереси держав і глобального капіталу взаємодіють, взаємно обмежуючи і одночасно посилюючи мотиви злиття та поглинання.

Подальших досліджень потребує вплив процесів злиття та поглинання на процеси капіталізації окремих банків та банківської

системи в цілому, стан конкурентного середовища на ринку банківських послуг, інноваційних розвиток банківських технологій. Потребує відповіді питання про можливість шуку стабілізуючих, врівноважуючих інституціональних механізмів управління процесами

наукового забезпечення регулювання глобальними впливами на банківський сектор. Суперечливість концентрації капіталу в результаті злиттів та поглинань вимагає активного позабезпечення взаємоузгодження інтересів споживачів, держав і глобального капіталу

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Обсяг світових угод М&А перевищив 1 трлн. дол. США // *fi.новини* [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/426092/obsyag-svitovyh-ugod-ma-perevyshhyv-1-trln-dolariv-ssha>
2. Гохан Патрик А. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний / Патрик А. Гохан; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 741 с.
3. Депаμφилис Д. Слияния, поглощения и другие способы реструктуризации компании / Д. Депаμφилис; Пер. с англ. – М.: Олимп – Бизнес, 2007. – 960 с.
4. Barbaglia P. RPT-Fear factor fades as global M&A hits seven-year high / P. Barbaglia, S. Sassard // Reuters. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.reuters.com/article/ma-global-idUSL6N0U342D20141222>
5. Примостка О.О. Сучасні тенденції банківського ринку М&А / О.О. Примостка, М.М. Пузан // *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. – 2016. – Вип. 3. – С. 227-231. [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://easterneurope-ebm.in.ua/journal/3_2016/46.pdf
6. Петленко Ю.В. Теоретичні аспекти злиття та поглинання компаній / Ю.В. Петленко, П.О. Керімов // *Фінанси України*. – 2013. - № 8. – С. 113-121.
7. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>
8. Циганова Н.В. Оцінка ефективності стратегії реорганізації банків на основі злиття та поглинання / Н.В. Циганова // *Вісник Української академії банківської справи*. – 2003. - № 2. – С. 54-58. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/56696?locale=uk>
9. Криклій А.С. Злиття і поглинання банків: методи оцінки вартості бізнесу та досвід / А.С. Криклій // *Економіка та держава*. – 2008. - № 10. – С. 6-9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2008_10_4
10. Лысенко Е. «Дочки» OTP Bank раскупают французские банки в Европе, спасая Societe Generale. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ubr.ua/finances/banking-sector/dochki-otp-bank-raskupajut-frantsuzskie-banki-v-evrope-spasaja-societe-generale-3881189?f&fbclid=IwAR3TiG3YxNxc2mPWHOIST0338wSe2KWSd7B_EGI4UyKodN-ptBaJse12rA
11. Обсяг світових угод М&А перевищив 1 трлн доларів США [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/426092/obsyag-svitovyh-ugod-ma-perevyshhyv-1-trln-dolariv-ssha>
12. Ринок злиттів та поглинань в Україні та світі // *EV «Global Capital Confidence Barometer»*. – 2017. [електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ey.com/en_gl/ccb
13. Балаба Я. ТОП-5 знакових М&А угод у 2017 році в Україні / Я. Балаба. – *Інвестгазета*, 10.01.2018. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ey.com/ua/uk/newsroom/pr-activities/articles/ey-article-yaroslav-balaba-10-january-2018>
14. Перелік реорганізованих банків України. [електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=C39AAD82D0410CF21C1C6F4D00F31B82?art_id=70716990&cat_id=40270
15. Циганова Н.В. Сучасні банківські кризи та зарубіжний досвід їх подолання / Н.В. Циганова // *Зовнішня торгівля: право та економіка*. – 2007. – № 2. – С. 129-135.
16. Набок І.І. Злиття і поглинання в банківській сфері: сучасні тенденції європейського і вітчизняного ринків / І.І. Набок, О.В. Вішнякова // *Стратегія розвитку України*. – 2017. - № 1. – С. 116-120. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sru_2017_1_25
17. Дмитришин Б.В. Дослідження впливу процесів злиття та поглинання на динаміку ВВП України / Б.В. Дмитришин // *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. – 2014. – Вип. 26. – С. 300-306. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2014_26_42
18. Литовченко М.В. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання з урахуванням процесів злиття і поглинання підприємств в Україні / М.В. Литовченко // *Інвестиції: практика і досвід*. – 2011. - № 24. – С. 24-27.
19. Мединська Т.І. Фактори і перспективи процесів злиття і поглинання ТНК США / Т.І. Мединська // *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Економіка*. – 2013. – Т. 21, вип. 7 (2). – С. 206-214.
20. Тюленева Ю.В. Нормативно-правова база регулювання процесів злиття та поглинання підприємств України / Ю.В. Тюленева // *Бізнес Інформ*. – 2013. - № 9. – С. 49-54.

21. Циганова Н.В. Роль довіри в контексті забезпечення капіталізації банків // Творення простору суспільної довіри в Україні XXI століття : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Львів, 17-19 лютого 2016 р. / відп. ред. С.М. Аржевігін. – К. : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. – 523 с. – С. 503-507.
22. Циганова Н.В. Концентрація та централізація капіталу в банківській сфері : монографія / Н.В. Циганова. – К. : КНЕУ, 2014. – 254, [2] с.
23. Кастельс М. Інформаційні технології, глобалізація та соціальний розвиток / М. Кастельс // Соціальна глобалістика: навч. посіб. / За наук. ред. Е.А. Афоніна та ін. – К. : Освіта України, 2011.
24. Бурковський І. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України / І. Бурковський, О. Плотніков. – Харків: Фоліо, 2009. – 299 с.

REFERENCES

1. Obsyah svitovykh ugod M&A perevyshchiv 1 trln. dol. SSHA [The volume of world M & A transactions exceeded 1 trillion. dollars USA]. (n.d.). news.finance.ua Retrieved from: <https://news.finance.ua/ua/news/-/426092/obsyag-svitovykh-ugod-ma-perevyshchiv-1-trln-dolariv-ssha> [in Ukrainian].
2. Gaughan, Patrick A. (2007). Sliyaniya, pogloshcheniya i restrukturizatsiya kompaniy [Mergers, acquisitions and corporate restructuring]. Moscow: Al'pina Biznes Buks [in Russian].
3. DePamphilis, D. (2007). Sliyaniya, pogloshcheniya i drugie sposoby restrukturizatsii [Mergers, Acquisitions, and Other Restructuring Activities]. Moscow: Olimp – Biznes [in Russian].
4. Barbaglia, P. (n.d.). RPT-Fear factor fades as global M&A hits seven-year high / P. Barbaglia, S. Sassard. Reuters. reuters.com. Retrieved from: <https://www.reuters.com/article/ma-global-idUSL6N0U342D20141222> [in English].
5. Prymostka, O.O., & Puzan, M.M. (2016). Suchasni tendentsiyi bankivs'koho rynku M&A [Modern tendencies of the banking M&A market]. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya - Eastern Europe: Economics, Business and Management, 3, 227-231. Retrieved from: http://easterneurope-ebm.in.ua/journal/3_2016/46.pdf [in Ukrainian].
6. Petlenko, Yu.V., & Kerimov, P.O. (2013). Teoretychni aspekty zlyttya ta pohlynannya kompaniy [Theoretical aspects of mergers and acquisitions of companies]. Finansy Ukrayiny – Finances of Ukraine, 8, 113-121 [in Ukrainian].
7. Pro aktsionerni tovarystva: Zakon Ukrayiny [On Joint-Stock Companies: Law of Ukraine]. (17.09.2008). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> [in Ukrainian].
8. Tsyganova, N.V. (2003). Otsinka efektyvnosti stratehiyi reorhanizatsiyi bankiv na osnovi zlyttya ta pohlynannya [Evaluating the effectiveness of the bank reorganization strategy based on mergers and acquisitions]. Visnyk Ukrayins'koyi akademiyi bankivs'koyi spravy, 2, 54-58. Retrieved from: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/56696?locale=uk> [in Ukrainian].
9. Krykliy, A.S. (2008). Zlyttya i pohlynannya bankiv: metody otsinky vartosti biznesu ta dosvid [Mergers and Acquisitions of Banks: Methods for Assessing Business Value and Experience] Ekonomika ta derzhava – Economy and state, 10, 6-9. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2008_10_4 [in Ukrainian].
10. Lysenko, Ye. (2019). «Dochki» OTP Bank raskupayut frantsuzskiy banki v Yevrope, spasaya Societe Generale [“Daughters” of OTP Bank are buying up French banks in Europe, saving Societe Generale]. Retrieved from: https://ubr.ua/finances/banking-sector/dochki-otp-bank-raskupajut-frantsuzskie-banki-v-evrope-spasaja-societe-generale-3881189?f&fbclid=IwAR3TiG3YxNxc2mPWHOIST0338wSe2KWSD7B_EGI4UyKODN-ptBaJse12rA [in Russian].
11. Obsyah svitovykh ugod M&A perevyshchiv 1 trln dolariv SSHA [The volume of world M & A transactions exceeded \$ 1 trillion]. (n.d.). Retrieved from: <https://news.finance.ua/ua/news/-/426092/obsyag-svitovykh-ugod-ma-perevyshchiv-1-trln-dolariv-ssha> [in Ukrainian].
12. Rynok zlyttiv ta pohlynan' v Ukrayini ta sviti [Mergers and acquisitions market in Ukraine and in the world] (2017). Retrieved from: https://www.ey.com/en_gl/ccb [in Ukrainian].
13. Balaba, Ya. (2018). TOP-5 znakovykh M&A ugod u 2017 rotsi v Ukrayini [TOP-5 M & A Agreements in 2017 in Ukraine]. Retrieved from: <https://www.ey.com/ua/uk/newsroom/pr-activities/articles/ey-article-yaroslav-balaba-10-january-2018> [in Ukrainian].
14. Perelik reorhanizovanykh bankiv Ukrayiny [List of reorganized banks of Ukraine]. (n.d.). Retrieved from: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=C39AAD82D0410CF21C1C6F4D00F31B82?art_id=7071699-0&cat_id=40270 [in Ukrainian].
15. Tsyganovam N.V. (2007), Suchasni bankivs'ki kryzy ta zarubizhnyy dosvid yikh podolannya [Modern banking crises and foreign experience of overcoming them]. Zovnishnya torhivlya: pravo ta ekonomika - Foreign Trade: Law and Economy, 2, 129-135 [in Ukrainian].
16. Nabok, I.I., & Vishnyakova, O.V. (2017). Zlyttya i pohlynannya v bankivs'kiy sferi: suchasni tendentsiyi yevropeys'koho i vitchyznyanoho rynkiv [Mergers and Acquisitions in the Banking Sector: Current Trends in European and Domestic Markets]. Stratehiya rozvytku Ukrayiny - Strategy of development of Ukraine, 1, 116-120. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sru_2017_1_25 [in Ukrainian].

17. Dmytryshyn, B.V. (2014). Doslidzhennya vplyvu protsesiv zlyttya ta pohlynannya na dynamiku VVP Ukrainy [Investigation of the impact of mergers and acquisitions on the dynamics of Ukraine's GDP]. Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky - Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Economic Sciences, 26, 300-306. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2014_26_42 [in Ukrainian]
18. Lytovchenko, M.V. (2011). Udoskonalennya derzhavnogo rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti sub'yektiv hospodaryuvannya z urakhuvanniam protsesiv zlyttya i pohlynannya pidpryyemstv v Ukraini [Improvement of state regulation of investment activity of business entities taking into account the processes of mergers and acquisitions of enterprises in Ukraine]. Investytsiyi: praktyka i dosvid - Investments: practice and experience, 24, 24-27 [in Ukrainian].
19. Medyns'ka, T.I. (2013). Faktory i perspektyvy protsesiv zlyttya i pohlynannya TNK SSHA [Factors and prospects of MNC mergers and acquisitions]. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Ser. Ekonomika - Bulletin of Dnipropetrovsk University. Economics, (2), 206-214 [in Ukrainian].
20. Tyulenyeva, Yu.V. (2013). Normatyvno-pravova baza rehulyuvannya protsesiv zlyttya ta pohlynannya pidpryyemstv Ukrainy [Regulatory framework for regulation of mergers and acquisitions of Ukrainian enterprises]. Biznes Inform - Business Inform, 9, 49-54 [in Ukrainian].
21. Tsyganova, N.V. (2017). Rol' doviry v konteksti zabezpechennya kapitalizatsiyi bankiv [Role of trust in the context of providing capitalization of banks]. Proceedings from: Tvorennya prostoru suspil'noyi doviry v Ukraini KHKHI stolittya - Creation of an area of public trust in Ukraine of the XXI century, 503-507. Kiev: DVNZ «Universytet bankivs'koyi spravy [in Ukrainian].
22. Tsyganova, N.V. (2014). Kонтсентрати́а та тсентраліза́тіа капіталу в банківській сфері: монографія [Concentration and centralization of capital in the banking sector: a monograph]. Kiev: KNEU [in Ukrainian].
23. Kastel's, M. (2011). Informatsiyini tekhnolohiyi, hlobalizatsiya ta sotsial'nyy rozvytok [Information technologies, globalization and social development]. Kiev: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
24. Burkovs'kyy I., & Plotnikov O. (2009) Hlobal'na finansova kryza: uroky dlya svitu ta Ukrainy [The global financial crisis: lessons for the world and Ukraine]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

Одержано 14.03.2019